

*Фецан Т. І.,**викладач Стамбульського університету, Туреччина,
аспірантка кафедри української мови та славістики,**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0009-0006-8714-4681>*

МОВА В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТУРЕЧЧИНИ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано функціонування української мови в культурному житті української діаспори Турецької Республіки. Теоретичним підґрунтям розвідки слугували соціолінгвістичні студії про мову як маркер національної ідентичності в іноетнічному середовищі. Зазначено, що українська діаспора в Туреччині є відносно молодого спільнотою, формування якої активувалося після 2014 року та особливо після 2022 року, коли культурна діяльність набула особливого значення як механізм підтримки зв'язку з Україною, яка перебуває в умовах воєнного стану. Емпіричну базу дослідження становить 21 напівструктуроване інтерв'ю з представниками української діаспори. Задіяно включене спостереження за культурними заходами в Стамбулі протягом 2018–2025 років. Проаналізовано мовні практики в різних типах культурної діяльності: на кінопоказах українських фільмів із субтитрами турецькою та англійською мовами; багатомовних літературних вечорах пам'яті Тараса Шевченка та Лесі Українки; україномовних презентацій книг та зустрічах із митцями; театральних виставах українською мовою; відзначенні традиційних християнських свят; колективних культурно-мистецьких проєктах (зокрема «Вишита Україна», де процес спільної творчості супроводжувався україномовною комунікацією та обміном традиційною термінологією сфери вишивання). Виявлено, що українська мова домінує на культурно-мистецьких заходах діаспори. Водночас спостерігається використання турецької мови для забезпечення інклюзивності заходів, зорієнтованих на турецьке суспільство загалом і змішані українсько-турецькі родини зокрема. Підтверджено, що культурне життя діаспори через мовні практики слугує маркером національної ідентичності. Культурно-мистецькі заходи створюють україномовний комунікативний простір у діаспорному середовищі, де мова виконує не лише комунікативну, а й ідентифікаційну функцію. Колективні культурні практики, пов'язані з християнськими святами і творчими проєктами, забезпечують збереження та передачу специфічної обрядової лексики і термінології зі сфери вишивання молодшому поколінню. Особливу роль в утвердженні значення української мови для кожного українця відіграє участь у написанні Радіодиктанту національної єдності, що сприяє свідомій мовній рефлексії та актуалізації норм літературної української мови.

Ключові слова: українська мова, соціолінгвістика, діаспора, національна ідентичність, комунікативний простір, мовна практика, культурне життя, Туреччина.

Постановка проблеми. Діаспорні громади постають перед викликом, як зберегти культурну ідентичність в іноетнічному

середовищі. У такій ситуації культурні громадські організації емігрантів створюють простір для соціальної взаємодії та підтримки етнічної ідентичності. Мова є ключовим інструментом культурної діяльності діаспори, слугує не лише засобом комунікації, а й маркером ідентичності. Саме через культурні практики – навчання в суботніх/недільних школах, відзначення національних свят, проведення культурних заходів – мова передається новим поколінням та підтримується в діаспорному середовищі.

Аналіз останніх досліджень. Історичний досвід засвідчує, що культурні організації діаспор відіграють важливу роль у збереженні етнічної ідентичності та підтримці зв'язків з історичною батьківщиною. І. Краснодемська, аналізуючи діяльність західної української діаспори наприкінці 80-х – у середині 90-х років ХХ ст., відзначає вагомий внесок таких організацій у розвиток освіти, науки, культури [1].

Проблематика мовної ідентичності є актуальною в сучасній українській лінгвістиці. Дослідники аналізують мовну самоідентифікацію та самовизначення (Л. Масенко, Н. Шумарова, О. Руда, О. Михальчук), роль мови у формуванні різних типів ідентичностей (Я. Радевич-Винницький, М. Гончарова). Зокрема, М. Гончарова підкреслює, що мова як інструмент культурної трансляції конструє картину світу та формує особистість через засвоєння традиційних практик, етичних настанов та ціннісних орієнтирів [2, с. 63]. На думку О. Косович, через опанування рідної мови нові покоління інтегруються в історично сформовану систему суспільних взаємин, засвоюють колективний досвід, поведінкові норми та соціокультурні цінності [3, с. 119-120]. У діаспорному контексті українська мова в царині культурного життя стає ключовим інструментом збереження етнокультурної ідентичності.

Л. Гнатюк виокремлює різні компоненти національної ідентичності: етнолінгвістичний (походження, мовна єдність), історичний (колективна пам'ять), культурний (традиційні форми), релігійний (конфесійні спільноти), соціально-економічний та політичний. Дослідниця підкреслює, що серед усіх цих компонентів мова займає центральне місце як найяскравіший індикатор національної ідентичності [4].

У діаспорному контексті роль мови як маркера етнічної та національної приналежності значно посилюється. Б. Ажнюк виокремлює кілька ключових чинників цього явища. По-перше, в умовах культурного та мовного домінування країни перебування рідна мова сприймається не лише як засіб комунікації, а й як символ зв'язку з батьківщиною та етнокультурною спадщиною. По-друге, мовні практики стають найбільш очевидними та доступними способами демон-

страції та підтримання етнокультурної ідентичності. **По-третє**, у ситуації мовного контакту та загрози мовної асиміляції збереження рідної мови перетворюється на свідому стратегію опору культурній асиміляції [5, с. 155]. У сучасних умовах, коли українська діаспора в різних країнах кількісно збільшується, проблема збереження української мови і національної ідентичності належить до розряду актуальних.

Мета нашої розвідки – проаналізувати функціонування української мови в культурному житті української діаспори Туреччини. Емпіричну базу дослідження становить **21 напів-структуроване інтерв'ю** з представниками української діаспори в Туреччині. Задіяно вклучене спостереження (упродовж 2018-2025 рр.): систематична участь автора в культурних заходах, організованих українською діаспорою в Стамбулі. Такий комплексний підхід дав змогу зафіксувати мовні практики учасників подій, висвітлити форми організації заходів та їхню роль у підтримці української ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська діаспора в Туреччині є відносно молодою спільнотою, яка формувалася поетапно [6]. **Перший етап гуртування** розпочався під час Революції Гідності (2013-2014 рр.) та після анексії Криму, коли в різних містах Туреччини відбувалися «акції-майдани» для підтримки України на її шляху до євроінтеграції. **За спостереженнями дослідників та самих членів громади**, саме ці події слугували спонукальним чинником до гуртування українців з основною метою – допомогти і підтримати Україну в час російської агресії. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну розпочався новий етап для українців у Туреччині – період максимальної консолідації для підтримки своєї країни. **Саме в цей час** культурне життя діаспори набуло особливого значення не лише як форма збереження української ідентичності, а й як механізм підтримки зв'язку з Україною в умовах воєнного стану. **О. Сухобоква підкреслює** специфіку української діаспори в Туреччині. Вважає, що, на відміну від західних українських громад, для неї історично не була притаманна консолідація навколо церкви через демографічну структуру, оскільки переважно більшість складають жінки, чия імміграція пов'язана зі шлюбами з громадянами Туреччини [7, с. 137].

За даними посольства України, станом на 2024 рік у Туреччині функціонує 20 українських громадських організацій у різних регіонах країни – від Стамбула та Анкари до менших міст узбережжя Середземного та Егейського морів [8].

Українська діаспора в Туреччині організовує різноманітні культурні заходи, спрямовані на збереження української мови та ідентичності. Важливим напрямом є кінопокази українських фільмів різної тематики – від документальних стрічок про сучасну війну до історичних драм. Залежно від цільової аудиторії, фільми демонструються з субтитрами турецькою та англійською мовами. Це дозволяє залучати до перегляду не лише українську громаду, а й турецьке суспільство та міжнародну спільноту.

Особливе місце в культурному житті діаспори посідають заходи, присвячені вшануванню видатних постатей української літератури. Українці Туреччини щороку в безсніжні організують вечори пам'яті Тараса Шевченка, під час яких відбуваються читання поезії Кобзаря багатьма мовами – українською, турецькою, англійською, французькою, польською, німецькою та ін. Літературно-мистецькі заходи відбуваються і в лютому на

честь Лесі Українки, особливо після виходу турецького перекладу «Лісової пісні» та показу однойменного анімаційного фільму в турецьких кінотеатрах. Відрадно, що через переклад турецьке суспільство має можливість ознайомитись із українською літературною спадщиною.

Систематичне спостереження за культурним життям української діаспори в Стамбулі засвідчує активну діяльність Українського товариства взаємодопомоги, яке організовує україномовні презентації книг у рамках щомісячного лекторію-робітні імені Володимира Перетца. Показовою стала презентація факсиміле Христинопільського Апостола XII століття (упорядник і автор кодикологічного дослідження Методій (Станіслав) Волощенко, автор вступної статті Олександр Охріменко, видавництво «Горобець») у рамках проекту «Повертаємо в Україну культурну спадщину». На заході обговорювався феномен 900-річного артефакту в контексті книжкової спадщини середньовічної України [9]. Непересічною подією стала зустріч із Главою Української греко-католицької церкви Блаженнішим Святославом Шевчуком та презентація його книги «Україна стоїть! Україна бореться! Україна молиться» [10]. Відбувалися також презентації художньої літератури: роману «Вік червоних мурах» Тетяни П'янкової [11] та поетичної збірки «У моїй любові» Ольги Петришиної [12].

Українська діаспора Туреччини організовує україномовні творчі зустрічі з представниками сучасної української культури. Зокрема, у 2024 році громади Стамбула, Ізміра та Анкари провели зустрічі з письменником Андрієм Любкою та режисеркою Іриною Цілик, під час яких відбулися презентація нової книги, показ фільму та вшанування пам'яті митців, загиблих під час війни [13]. У 2025 році відбулася презентація книжки Андрія Любки «Вечір у Стамбулі» [14].

Особливу роль у збереженні української мови відіграє День української писемності та мови, коли українці Туреччини долучаються до написання Радіодиктанту національної єдності українською літературною мовою. Ця практика створює простір для свідомої мовної рефлексії та актуалізації норм літературної української мови в діаспорному середовищі, де повсякденна комунікація часто відбувається іншими мовами.

Свято Миколая демонструє специфічну мовну практику української діаспори в Туреччині. Заходи відбуваються в церкві за участі дітей українських суботніх шкіл та місцевої діаспори. Заходи організуються **українською та турецькою мовами**, що зумовлено складом учасників – українськими дітьми та їхніми турецькими родичами із змішаних родин.

За сприяння Генерального консульства України та Посольства України до Туреччини приїжджають українські театральні трупи. Зокрема, три роки поспіль Львівський академічний обласний музично-драматичний театр імені Юрія Дрогобича представляє вистави українською мовою у Стамбулі, Ізмірі, Бурсі та Анкарі – від класичних комедій «За двома зайцями» та «Наталка Полтавка» до дитячих вистав.

Показовим прикладом мовної практики в культурній творчості є проєкт «Вишита Україна», організований Українським товариством взаємодопомоги в Стамбулі. Кожна учасниця вишивала свою рідну область. Презентація супроводжувалася україномовною комунікацією із залученням традиційних термінів зі сфери вишивання [15].

Проведені за методикою мовної біографії глибинні інтерв'ю з представниками української діаспори [16] під-

тверджують ключову роль культурних заходів у збереженні української мови та ідентичності. **Респондентки виокремлюють** кілька основних типів культурної діяльності: освітні ініціативи (українська суботня школа, мовні курси, лекторії), культурно-мистецькі заходи (покази фільмів, театральні вистави, концерти, виставки), святкові масові заходи (ярмарки, відзначення державних та релігійних свят) та спеціалізовані заходи для дітей (табори, гуртки, дитячі концерти). Респондентка О. зазначає: «Як зараз голова організації, ми максимально намагаємось робити заходи українською мовою. Будь-який – від кінопоказів до навчання малюванню, до спортивних змагань. Це все ми дуже намагаємось власними силами зробити для того, щоб українська мова тут була, звучала» (О., Київ – Ізмір). **Інші респондентки підтверджують** високу активність культурного життя в Стамбулі: «Покази фільмів українською мовою, концерти, лекції... це все от в Стамбулі дуже активно, дуже гарно з цим – театри, концерти, все українською» (І., Харків – Стамбул). **Українська мова є основною мовою** організації та проведення культурних заходів, що підкреслює її роль як інструмента збереження української ідентичності в діаспорному середовищі. **Водночас респондентки відзначають** присутність російськомовних українців на заходах: «Не на 100 %, тому ще приходять і російськомовні туди українці. Ну але знову ж таки, це добре, що вони теж приходять на ці заходи. І їх, можливо, це буде спонукати до вивчення української мови» (А., Бровари – Стамбул). **Поряд зі Стамбулом**, культурна діяльність розвивається в інших містах Туреччини – Анкарі, Ізмірі, Анталії, Коджаелі, де функціонують діаспорні спільноти: «Ті самі діаспори, наприклад, Коджаелі або Анталія, або Ізмір або інші міста Туреччини, мають якісь невеличкі діаспори. І люди збираються, люди спілкуються» (Л., Краматорськ – Карамюрсель).

Колективні культурні практики, пов'язані з традиційними святами, створюють природні україномовні середовища в діаспорі. Спільне святкування Різдва та Великодня супроводжується активізацією специфічної обрядової лексики, яка рідко використовується у повсякденному спілкуванні: термінологія, пов'язана з приготуванням святкових страв (*кутя, узвар, паска, писанка*), назви обрядових дій (*колядки, щедрівки, молитви*). Це все забезпечує збереження специфічних мовних форм української обрядової традиції і передачу молодшому поколінню.

Отже, українська мова в культурному житті Туреччини виконує функцію маркера національної ідентичності. Результати систематичного включеного спостереження (2018-2025) та глибинних інтерв'ю з представницями діаспори дали змогу виявити низку особливостей функціонування української мови в діаспорному культурному просторі. Дослідження виявило, що українська мова зберігає домінуючу роль в організації культурних заходів різних типів – від кінопоказів до театральних вистав, від літературних вечорів до мистецьких проєктів. Респондентки, задіяні в інтерв'юванні, підкреслюють свідоме прагнення організаторів проводити заходи українською мовою як засобом збереження мовної ідентичності в іноетнічному оточенні. Діаспора демонструє гнучкий підхід до мовної політики культурних заходів: поряд із суто україномовними практиками (Радіодиктант національної єдності, суботні школи) існують багатомовні формати (літературні вечори з читанням українською, турецькою, англійською) та двомовні заходи (наприклад, свято Миколая українською і турецькою мовами).

Така стратегія дозволяє одночасно зберігати українську мовну ідентичність та забезпечувати інклюзивність для змішаних родин і турецького суспільства. Культурні практики сприяють збереженню та міжпоколінній передачі специфічної української лексики й обрядової термінології (*кутя, узвар, паска, колядки*), термінології вишивання (під час проєкту «Вишита Україна»), норм сучасної української літературної мови (через участь у Радіодиктанті). Отримані результати підтверджують, що для відносно молоді діаспорної спільноти, яка сформувалася після 2014 року, культурна діяльність стала основним механізмом збереження української мови та національної ідентичності в умовах міграції. Така модель дослідження може бути корисною для аналізу мовних практик української діаспори в різних країнах.

Література:

1. Краснодемська І. І. Роль західної української діаспори в етнокультурних процесах в Україні (кінець 80-х – середина 90-х років ХХ ст.). *Українознавство*. 2018. № 3 (68). С. 21–40.
2. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство*. 2015. Вип. 6. С. 60–69.
3. Косович О. Мова та національна ідентичність: монографія. Тернопіль, 2019. 203 с.
4. Гнатюк Л. Мовна ідентичність у вимірах історичної пам'яті українців. URL: <https://www.identity.org.ua/lidii-hnatiuk-movna-identychnist-u-vymirakh-istorychnoi-pam-iaty-ukrainsiv/> (дата звернення: 10.12.2025).
5. Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ. Київ, 2001. 368 с.
6. Фецан Т. І. Українське шкільництво у Турецькій Республіці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. № 79. Том 2. С. 224–229. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-34>
7. Сухобокова О. Українська громада в Туреччині: від національної спільноти до діаспори. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 137–150.
8. Українська громада в Туреччині. Посольство України в Турецькій Республіці. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2025).
9. Методій (Станіслав) Волощенко. Христинопільський Апостол XII століття: Факсимільне видання та кодикологічне дослідження / вступ. ст. О. Охріменка. Київ: Горобець, 2023. 606 с.
10. Шевчук Святослав (Блаженніший). Україна стоїть! Україна бореться! Україна молиться! Київ: Комора, 2024. 824 с.
11. П'янова Т. Вік червоних мурах. Київ: Наш формат, 2022. 256 с.
12. Петришина О. У моїй любові. Тернопіль: Крок, 2025. 111 с.
13. Генеральне консульство України в Стамбулі. Зустріч з українськими митцями Андрієм Любкою та Іриною Цілик. 20 січня 2024 р. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1E3oggh9Ta/> (дата звернення: 23.12.2025).
14. Любка А. Вечір у Стамбулі. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2025. 304 с.
15. Проєкт «Вишита Україна» / Українське товариство взаємодопомоги. 19 травня 2024 р. URL: <https://www.facebook.com/share/p/16tbbb1gck/> (дата звернення: 23.12.2025).
16. Фецан Т. Траскторія мовної поведінки українців у Туреччині (на основі методу мовної біографії). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 7(37). С. 793–802. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-793-802](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-793-802)

Fetsan T. Language in the cultural life of the Ukrainian diaspora in Türkiye as a marker of national identity

Summary. The article analyzes the functioning of the Ukrainian language in the cultural life of the Ukrainian diaspora in the Republic of Türkiye. The theoretical foundation of the study is based on sociolinguistic research on language as

a marker of national identity in a foreign ethnic environment. It is noted that the Ukrainian diaspora in Türkiye is a relatively young community, whose formation intensified after 2014 and especially after 2022, when cultural activities acquired particular significance as a mechanism for maintaining connections with Ukraine under martial law conditions. The empirical basis of the study consists of 21 semi-structured interviews with representatives of the Ukrainian diaspora. Participant observation of cultural events in Istanbul during 2018–2025 was employed. Language practices were analyzed in various types of cultural activities: screenings of Ukrainian films with Turkish and English subtitles; multilingual literary evenings commemorating Taras Shevchenko and Lesya Ukrainka; Ukrainian-language book presentations and meetings with artists; theatrical performances in Ukrainian; celebrations of traditional Christian holidays; collective cultural and artistic projects (including “Embroidered Ukraine,” where the process of joint creativity was accompanied by Ukrainian-language communication and the exchange of traditional embroidery terminology). It was found that the Ukrainian language dominates in the diaspora’s cultural and artistic events. At the same time, the use of Turkish is observed to ensure inclusivity of events oriented toward Turkish society in

general and mixed Ukrainian-Turkish families in particular. It is confirmed that the diaspora’s cultural life serves as a marker of national identity through language practices. Cultural and artistic events create a Ukrainian-language communicative space in the diaspora environment, where language performs not only communicative but also identificational functions. Collective cultural practices related to Christian holidays and creative projects ensure the preservation and transmission to the younger generation of specific ritual lexicon and embroidery terminology. Participation in writing the National Unity Radio Dictation plays a special role in affirming the importance of the Ukrainian language for every Ukrainian, promoting conscious language reflection and actualization of literary Ukrainian language norms.

Key words: Ukrainian language, sociolinguistics, diaspora, national identity, communicative space, language practice, cultural life, Türkiye.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 12.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 09.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025